

فصلنامه حقوقی

دوره ۸ - شماره ۲۴ - تابستان ۱۴۰۴

رابطه خریدار و فروشنده در قرارداد پایه در اعتبار اسنادی با تاکید بر حقوق ایران
همایون مافی، رضا احسانی، احمدرضا امیری لاریجانی
بررسی تطبیقی جایگاه حفاظت از محیط زیست در حقوق بین الملل بشر و حقوق بین الملل بشردوستانه
سیدفضل الله موسوی، امیرحسین عسگری
عدالت کودک محور و مسئولیت دولت: پیشگیری، اصلاح و بازپروری کودکان ناقض قوانین کیفری
محمد روشن، سمیه رنگین کمان، سیدمصطفی حسینی دستجردی
واکاوی چالش‌ها و الزامات حقوقی هوش مصنوعی در محیط‌های کاری: بررسی تأثیرات و راهکارهای اصلاحی
مریم برومند بازکیاگورابی، امیررضا محمودی
جامعه الگوریتمی و انطباق حقوقی: بازاندیشی در حقوق، حکمرانی و عدالت اجتماعی
خدیجه کریمی اصفهانی، مجاهد امیری
صدور اسناد هویتی در مورد اطفال متولد شده از روابط نامشروع و آثار آن در حقوق ایران
مرضیه کاظمی، مصطفی کافی
مسئولیت نقصان یافته در نظام کیفری ایران و انگلستان
ایرج مروتی، نفیسه عراقی، ماندانا جنگلی
نظارت بر رسانه با رویکرد فقهی و حقوقی
نرگس ابوالمعصومی
درآمدی بر جرایم مرتبط با رمزارزها؛ از تسهیلگری تا پیشگیری
محبوبه طالبی رستمی
اهمیت تفسیر قرارداد در حقوق مدنی ایران
نازنین بهرامی، مهناز سجادیان، حمیدرضا کناری زاده
تأثیر مداخلات امنیت گرایانه و عوام گرایانه سیاست جنایی بر شکل دهی گفتمان جرم شناختی نئوکلاسیک نوین
مسعود اکبری
مطالعه تطبیقی دارایی تجاری در حقوق ایران و فرانسه
سعید جوهر
بازدارندگی تبعید و نفی بلد در عصر ارتباطات
مهسا محمودی
جلوه های حقوق معنوی زندانیان در اسناد داخلی و بین المللی
امین رضا بهار فلاصری
مطالعه تطبیقی کاربرد اصول دادرسی مدنی در دادرسی کیفری با تأکید بر سازوکار ارجاع
علی اصغر عسگری
جرایم علیه اراضی دولتی (مطالعه مروری)
وحید کیومرثی
زیاله‌های قضایی در حقوق بین‌الملل: چالش‌های نظارتی و راهکارهای حقوقی
مهدی قره داغی
توهین به مقدسات در حقوق کیفری ایران، فقه امامیه و فقه اهل تسنن
داود سلمانپور، یعقوب طاهری، حسین زارعی
مسئولیت بین‌المللی کشورها در مبارزه با دوپینگ: تحلیل حقوقی و چالش‌های اجرایی
سپیده احمدیان فرد
سیاست کیفری در قبال جرائم نظامی در حقوق کیفری ایران و ایالات متحده آمریکا
امیرحسین ابوالحسنی، حامد زرین جوی الوار، محمدعلی جهانی
قواعد حاکم بر بازار مالی غیرمتشکل پولی در نظام حقوقی ایران
ایوب رحیمی
حفظ سرمایه اجتماعی در فرایند مبارزه با قاچاق کالا (مطالعه موردی بندر دلووار)
حسین اکبرپا
شرایط سلبی مسئولیت کیفری شخصی بر مبنای اساسنامه دیوان کیفری بین المللی
محمدرضا افراسیابی
تأثیر قوانین داخلی و التزام به معاهدات بین‌المللی در مبارزه با فساد بانکی
سیدبهمن اکبری
سازوکارهای گوناگون اعمال و اجرای حقوق بین‌الملل
مهدی رضایی اسرمی
بزه‌دیده شناسی سبز و بزه‌دیدگان غیرانسانی
امین حاجی وند، امیرحسین خراشادی زاده، محمدجواد میرزایی

Deterrence of Exile and Banishment in the Period of Communication

بازدارندگی تبعید و نفی بلد در عصر ارتباطات

Mahsa Mahmoudi

Master of Science in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Arak Branch, Arak, Iran

مهسا محمودی

کارشناس ارشد حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران

mahmodi2916ma@gmail.com

Abstract

The emergence of the period of communication and the expansion of communication tools have played an important role in reducing or changing the deterrence of punishments such as exile and banishment. According to Articles 285 of the Islamic Penal Code approved in 1392 and 142 of the Regulations for the Implementation of Hudud Sentences approved in 1398, the Moharebin are prohibited from any communication and access to communication tools during their sentence, while there is no similar restriction for perpetrators of crimes such as adultery or pimping. Now the question is, what is the deterrence of the punishments of exile and banishment of the period of communication? The present study was conducted using a descriptive-analytical method and aimed at examining the structural differences and the impact of the period of communication on the deterrence of punishments of exile and banishment of the country. By analyzing the access to communication tools during the sentence and the effect of this access on deterrence, it is clear that the spread of communication tools has challenged the effectiveness of the aforementioned punishments, so that the deterrence of the punishments of exile and banishment of citizenship has decreased and requires a review of the way these punishments are applied. Also, one of the practical solutions to increase the deterrence of these types of punishments in the period of communications is to intensify the monitoring of communication access. This research analyzes the social and legal effects of this phenomenon in the structure of the Iranian penal system.

Keywords: Denial of Citizenship, Banishment, Deterrence, Effect of Punishment.

چکیده

ظهور عصر ارتباطات و گسترش ابزارهای ارتباطی نقش مهمی در کاهش یا تغییر میزان بازدارندگی مجازات‌هایی نظیر تبعید و نفی بلد داشته است. طبق ماده‌های ۲۸۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و ۱۴۲ آیین‌نامه اجرای احکام حدود مصوب ۱۳۹۸، محاربین از هر گونه ارتباط و دسترسی به وسایل ارتباطی در دوران محکومیت منع شده‌اند، درحالی‌که محدودیت مشابهی برای مرتکبین جرایمی مانند زنا یا قوادی وجود ندارد. حال پرسش این است که میزان بازدارندگی مجازات‌های تبعید و نفی بلد در عصر ارتباطات به چه صورت است؟ پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با هدف بررسی تفاوت ساختاری و تأثیر عصر ارتباطات بر بازدارندگی مجازات‌های تبعید و نفی بلد انجام شده است. با تحلیل نحوه دسترسی به ابزارهای ارتباطی در دوران محکومیت و تأثیر این دسترسی‌ها بر بازدارندگی، مشخص می‌شود که گسترش ابزارهای ارتباطی، اثربخشی مجازات‌های مذکور را به چالش کشیده است، به‌طوری که بازدارندگی مجازات‌های تبعید و نفی بلد کاهش یافته و نیازمند بازنگری در نحوه اعمال این مجازات‌ها است. همچنین از راهکارهای عملی برای افزایش بازدارندگی این نوع مجازات‌ها در عصر ارتباطات، تشدید نظارت بر دسترسی‌های ارتباطی است که این پژوهش به تحلیل تأثیرات اجتماعی و قانونی این پدیده در ساختار نظام کیفری ایران می‌پردازد.

واژگان کلیدی: نفی بلد، تبعید، بازدارندگی، تأثیر مجازات.

ارجاع:

محمودی، مهسا؛ (۱۴۰۴)، بازدارندگی تبعید و نفی بلد در عصر ارتباطات، تمدن حقوقی، شماره ۲۴.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

مقدمه

با توجه به این که ارتباطات در عصر حاضر و در پرتو پیشرفت فناوری گسترش و پیشرفت به سزایی داشته و از طرفی مبنای اعمال مجازات تأثیرپذیری از عوامل بیرونی است، لذا باید شرایط به گونه‌ای باشد که تأثیر و بازدارندگی مجازات‌هایی همچون تبعید و نفی بلد متأثر از گسترش ارتباطات، رو به کاهش نرود. در این راستا، گسترش ارتباطات در جامعه به گونه‌ای است که کمتر کسی می‌تواند از بهره‌گیری آن اجتناب ورزد و در بسیاری از موارد ناچاراً ملزم به استفاده از ابزارهای جدید ارتباطی نیز می‌گردد و در صورتی که تمایلی به استفاده از آن نداشته باشد ممکن است با سختی روبرو گردد. امکاناتی که با کمک آن بتوان در کوتاه‌ترین زمان و پرداخت کمترین هزینه با نقاط مختلف دنیا ارتباط برقرار کرد و به تبادل اطلاعات پرداخت، بی‌شک مورد توجه و اقبال همگان قرار می‌گیرد.

یکی از نکاتی که در پژوهش حاضر جهت بررسی پیش رو قرار گرفته این است که چنانچه فردی از این امکانات در حوزه ارتباطات محروم گردد می‌توان این شرایط را با محرومیت‌های ناشی از تبعید و یا نفی بلد برابر دانست یا خیر؟ با مدنظر قرار دادن مقررات و قواعد حقوقی نمی‌توان به مثبت بودن پرسش اخیر قائل بود، چرا که بر اساس قواعد مسلم حقوقی در هر مجازاتی می‌بایست نص صریح قانون ملاک عمل قرار بگیرد و در هیچ یک نصوص مرتبط با دو مجازات موضوع بحث، مجوزی مبنی بر امکان جایگزین نمودن مجازات‌های تبعید و یا نفی بلد با مجازات دیگری به چشم نمی‌خورد (کامفر، ۱۴۰۴،

۱۰۲). یا نمی‌توان شرایطی را ایجاد نمود که با این مجازات‌ها مشابهت داشته باشد چرا که در این صورت، وضعیت جدید به هیچ وجه بازدارندگی ناشی از اجرای مجازات‌های تبعید یا نفی بلد را در پی نخواهد داشت (ستاری، ۱۴۰۲، ۳۹۳).

نتیجه این که هرچند عدم دسترسی متهم به امکانات ارتباطاتی معمول امروز جامعه دارای مشابهت‌های با مجازات‌های مذکور خواهد داشت اما به هیچ وجه نمی‌تواند به معنای اجرای مجازات تبعید یا نفی بلد باشد بلکه مطابق تعریف مصرح قانون، اقامت اجباری در محل معین باید حاصل گردد. از طرفی ایجاد مانع یا محدودیت برای فردی نسبت به امکانات اجتماعی، ذیل محرومیت‌های اجتماعی که تعریف مجزایی در قانون دارد گنجانده می‌شود. در همین راستا، لازم است که آثار و نتایج حاصله از مجازات‌های موضوع بحث نیز مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. در تبعید و نفی بلد صرفاً دوری از آشنایان و خویشاوندان ملاک نیست و غرض قانون‌گذار از تبعید و اقامت اجباری، الزم به حضور فرد در مکانی با شرایط اقلیمی و آب و هوایی خاص و خصوصاً متفاوت از محل سکونت وی می‌باشد. به‌رغم گذشت قرن‌ها از زمان اعمال آن همچنان وجود این آثار در آن محسوس و البته ضروری است (نوربها، ۱۴۰۳، ۳۶۷).

به نوعی به واسطه اعمال این مجازات‌ها، ایجاد محدودیت برای مرتکب از حیث دسترسی به برخی امکانات همچون؛ حضور در گروه‌ها و محیط‌های اجتماعی اعم از تفریحی، آموزشی و... ایجاد می‌گردد، این در حالی است که امروزه برخی از فناوری‌های دیجیتال صرفاً برای ارتباط و کنترل از راه دور و یا به اصطلاح دورکاری طراحی و مورد استفاده قرار می‌گیرند و نیازهای افراد را در این زمینه به‌خوبی پشتیبانی می‌کنند. با این وصف، این پرسش اساسی مطرح می‌گردد که آیا با گستردگی و سهولت روابط اجتماعی در راستای رشد و پیشرفت تکنولوژی، همچنان نفی بلد یا تبعید مجرم، موجبات محرومیت وی از فضای اجتماعی را ایجاد می‌نماید؟ همچنین یافتن پاسخ این پرسش خالی از لطف نخواهد بود که آیا اکنون که پیشرفت فناوری منجر به توسعه سریع روابط اجتماعی و وسایل ارتباط جمعی گردیده، باز هم مقصود اصلی قانون‌گذار از اعمال مجازات‌های مورد بحث حاصل خواهد شد؟ ابهامات فوق به‌عنوان چالش پژوهش حاضر پیش رو قرار گرفت و در چهارچوب موضوع به بررسی و کنکاش در رابطه با آن پرداخته می‌شود تا نحوه تأثیر عصر ارتباطات بر ساختار و تأثیر مجازات‌های موضوع بحث روشن گردد.

۱- مفهوم تبعید و نفی بلد

تبعید و نفی بلد، دو واژه‌ای که اغلب به‌عنوان مترادف به کار می‌روند، دارای معانی متنوعی هستند که گاهی تفاوت قابل توجهی با یکدیگر دارند. یکی از این معانی، دور کردن فرد از سرزمین مادری‌اش است، درحالی‌که معنای دیگر به نابودی و از بین بردن فرد تبعیدی اشاره دارد. این تعابیر متفاوت، از محدود کردن آزادی فرد تبعیدی تا کشتن او را در بر می‌گیرند. مفهوم تبعید، با وجود سابقه طولانی آن، به دوران ظهور اسلام در قرن ششم میلادی باز می‌گردد. این اصطلاح در معنای کیفری، تفسیرهای متفاوتی دارد. برخی تبعید را به‌عنوان دور کردن فرد و مجبور کردن او به زندگی در مکانی دور دست می‌دانند، درحالی‌که برخی دیگر آن را به معنای نابود کردن آزادی فرد و حبس کردن او تفسیر می‌کنند. علاوه بر این، واژه‌هایی مانند اقامت اجباری و ممنوعیت از اقامت نیز در ارتباط با تبعید به کار می‌روند و مفهوم آن را پیچیده‌تر می‌کنند. این تنوع در معانی، نشان‌دهنده پیچیدگی و تنوع درک و تفسیر تبعید در طول تاریخ است (شمس ناتری و قنبریان بانوئی، ۱۳۹۰، ۱۰).

بنابراین، تبعید عملی است که شامل دور کردن فرد از وطنش و وادار کردن او به زندگی در مکانی دیگر است. این مجازات، گاهی اوقات با هدف نابود کردن فرد و از بین بردن او از جامعه، اعمال می‌شود. این تعریف، هم با مجازات تبعید در جرایمی مانند زنا و قوادی که منجر به دور کردن فرد از جامعه می‌شود و هم در مورد مجازات محارب که به نابودی و اخراج کامل فرد از وطنش اشاره دارد، مطابقت دارد.

۲- آثار مجازات‌های تبعید و نفی بلد بر بازدارندگی

تبعید و نفی بلد جزء مجازات‌هایی هستند که منجر به محدودیت ارتباط فرد مجرم با جامعه به جهت جلوگیری از ارتکاب مجدد جرم و شیوع جرایم ارتكابی می‌شوند. به نوعی هدف اصلی قانون‌گذار از اعمال این مجازات این بوده که مجرم برای مدتی از محیط اجتماعی دور باشد و به واسطه عدم دسترسی به برخی امکانات ارتباطی امکان برقراری رابطه با همدستان و رابطن خود را جهت ارتکاب مجدد جرم از دست بدهد، از طرفی در برخی از جرایم دوری مجرم از جامعه باعث می‌شود فردی که بتواند نسبت به او مرتکب جرمی واقع شود و یا او راه بزه دیده واقع نماید، در دسترس او نباشد. ولیکن در دنیای امروز

پیشرفت راه‌های ارتباطی که مورد توجه اقشار مختلف جامعه واقع شده است ممکن است در اجرای هر چه بهتر و یا اثربخشی مجازات‌های تبعد و نفی بلد اختلال ایجاد نماید.

بررسی همین موضوع را می‌توان به عنوان جایگاه و اهمیت پژوهش حاضر در نظر با این توضیح که از یک سو هدف از تبعد و نفی بلد ایجاد محدودیت به صورت قانونی در ارتباط مجرم با سایر افراد برای متنبه شدن و اصلاح او است و از یک سو پیشرفت و گسترش طرق ارتباطی ممکن است مانع تحقق این هدف و اجرای صحیح این مجازات‌ها باشد. هر چند که در پس تدوین مجازات‌های مختلف، اهداف مشترکی همچون اجرای عدالت، تشفی خاطر بزه دیده، اجرای احکام و حدود الهی و... مدنظر قانون‌گذار بوده لیکن ممکن است تبیین و اجرای برخی مجازات‌ها جنبه ویژه و خاصی نسبت به سایر مجازات‌ها داشته باشد اعم از این که آن مجازات دارای ریشه فقهی یا قانونی باشد. تبعد یا نفی بلد را می‌توان از نوع دوم دانست چرا که جرایم موضوع آن خاص و استثنایی هستند، در ثانی جلوگیری از اشاعه این گونه جرایم نیز دارای اهمیت بسیار زیادی است و شاید یکی از دلایل مهم اعمال تبعد نیز همین نکته باشد.

۲-۱- نوع جرم

مطابق ماده ۱۴۲ آیین نامه نحوه اجرای احکام حدود منع دسترسی به اینترنت و سایر وسایل ارتباطی و همچنین افراد صرفاً مختص مرتکبین محاربه است که نسبت به آن‌ها مجازات نفی بلد اجرا می‌گردد و درباره افراد محکوم به تبعد این مقرر اعمال نمی‌گردد. با این توضیح به بررسی نحوه اجرا درباره سه جرم حدی که نسبت به آن مجازات تبعد و نفی بلد اجرا می‌گردد خواهیم پرداخت.

۱-۲-۱- محاربه

به موجب بند ت ماده ۲۸۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ یکی از مجازات‌های محارب «نفی بلد» است که مهم‌ترین شرایط اجرای آن در ماده‌های ۲۸۴ و ۲۸۵ قانون مذکور و همچنین ماده ۱۴۲ آیین نامه نحوه اجرای احکام حدود ذکر شده است. با وجود این که مجازات نفی بلد فرد محارب به گونه‌ای است که در محل اجرا تحت مراقبت قرار گرفته و امکان مراوده با اطرافیان و همچنین دسترسی به وسایل ارتباطی از جمله اینترنت برای وی وجود ندارد، فلذا امکان تحقق اهداف اصلی مجازات نزدیک به واقع

(حکم آبادی، ۱۴۰۲، ۱۰).

فرمودند در این صورت با اهل بلد شرک، کارزار می‌شود^۱ (طوسی، ۱۳۶۵، ۱۳۱).

بازدارندگی حاصل شود.

۲-۲-۱- زنا و قوادی

آشنایی با اطرافیان لازم دارد و به دلیل عدم شناخت افراد در محیط جدید باید محتاطتر باشد لیکن از

١- فَقُلْتُ كَيْفَ يَنْقَى وَ مَا حَدَّ نَفْيِهِ قَالَ يَنْقَى مِنَ الْمِصْرِ الَّذِي فَعَلَ فِيهِ مَا فَعَلَ إِلَى مِصْرٍ غَيْرِهِ وَ يَكْتُبُ إِلَى أَهْلِ ذَلِكَ الْمِصْرِ بَإَنَّهُ مَنَعَنِي قَالًا تُجَالِسُوهُ وَ لَا تَبَايَعُوهُ وَ لَا تُتَاكَمُوهُ وَ لَا تُؤَاكَلُوهُ وَ لَا تُشَارِبُوهُ فَيَفْعَلُ ذَلِكَ بِهِ سَنَةً فَإِنْ خَرَجَ مِنْ ذَلِكَ الْمِصْرِ إِلَى غَيْرِهِ كَسِبَ إِلَيْهِمْ بِمِثْلِ ذَلِكَ حَتَّى تَمَّ السَّنَةُ قُلْتُ فَإِنْ تَوَجَّهَ إِلَى أَرْضِ الشَّرْكِ لِيَدْخُلَهَا قَالَ إِنْ تَوَجَّهَ إِلَى أَرْضِ الشَّرْكِ لِيَدْخُلَهَا قُوتَلْ أَهْلُهَا

طرفی ارتباط‌گیری و انجام مقدمات جرایم زنا و قوادی صرفاً مستلزم ارتباط حضوری نیست و در موارد بسیاری مشاهده شده که این ارتباط مقدمتاً از طریق فضای مجازی و غیر حضوری صورت گرفته است و سپس در مراحل بعدی جرم به صورت رودررو محقق شده است. البته درباره جرم قوادی ممکن است این محدودیت و دوردسترس بودن فرد تبعیدی باعث ترغیب فرد به استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای ارتکاب این جرم گردد، به‌طوری که از همان راه دور بتواند با مرتب‌تین خود ارتباط برقرار نموده و در حین اجرای مجازات همچنان به ارتکاب جرم مشغول باشد.

قوادی در فضای اینترنتی با در نظر گرفتن مقتضای بنای عقلاء و تنقیح مناط جرم محسوب می‌شود. در شأنیت وجود شرائط قوادی مستوجب حد در قوادی اینترنتی جای شبهه نیست و وسیله، شیوه و شکل جرم نمی‌تواند در تحقق این جرم تأثیری داشته باشد بلکه ملاک تحقق جرم قیادت است حال به هر شکلی که می‌خواهد واقع شود اعم از این که در عالم فیزیکی صورت گیرد و یا این که در محیط مجازی و اینترنتی رخ دهد. دلیل بر این مطلب آن است که اطلاق روایت عبدالله بن سنان که در مقام بیان مجازات قواد شامل این نوع از قوادی نیز می‌شود گذشته از این که از راه تنقیح مناط نیز می‌توان اجرای حد بر قواد اینترنتی را نتیجه گرفت؛ زیرا مناط جاری ساختن حد بر شخص قواد با مراجعه به روایت عبدالله بن سنان جمع نمودن وی زن و مرد را برای زنا است که بدون شک این مناط در قوادی اینترنتی نیز وجود دارد. لذا از راه تنقیح مناط علاوه بر اثبات جرم بودن قوادی اینترنتی می‌توان اجرای حد را نیز بر قواد اینترنتی ثابت نمود (ایزدی فرد و حسین نژاد، ۱۳۹۵، ۱۳).

با این وصف امکان تحقق قوادی به صورت اینترنتی و در بستر فضای مجازی نیز امکان‌پذیر است و این عمل جرم محسوب می‌شود، فلذا درحالی که فردی به واسطه ارتکاب جرمی که این جرم می‌تواند قوادی نیز باشد، محکوم به تبعید گردد چنانچه در دوران تبعید اوضاع و احوالی حاکم باشد که نتوان نظارت خوبی بر وی اعمال نمود و فرد به وسایل ارتباطی دسترسی داشته باشد، می‌تواند زمینه ساز ارتکاب فرد به جرم قوادی اینترنتی باشد.

۲-۲- نوع مجازات

مسائل بسیاری در میزان اثرگذاری یک مجازات دخیل هستند که حسب مورد باعث کاهش یا افزایش اثر

آن خواهند شد. گاهی اوقات اثر مجازات با نوع مجازات ارتباط مستقیم دارد. به طور مثال، به موجب ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ مجازات جرم کلاهبرداری شامل حبس، جزای نقدی و رد مال می‌باشد، از آن جایی که این جرم از جمله جرایم علیه اموال و مالکیت شناخته می‌شود رویکرد قانون‌گذار نسبت به مجازات مجرم بیشتر جنبه مالی دارد. به عبارت دیگر، در سزادهی مرتکبین این دسته از جرایم اولویت با جنبه مالی است، لذا با اجرای کامل مجازات و ایجاد فشار مالی بر مجرم آثار بازدارندگی بیشتری محقق خواهد شد و تا حدود زیادی مانع از تکرار جرایم موضوع این قانون می‌گردد.

اما گاهی اوقات ارتباط بین نوع مجازات و بازدارندگی به وضوح آنچه که در مثال قبل بیان شد نخواهد بود. شاید بتوان گفت مجازات‌های تبعید و نفی بلد از این دست موارد باشند چرا که ممکن است بنا به دلایلی همچون عدم امکان اعمال نظارت‌های کافی بر فرد تبعیدی، اجرای مجازات تبعید نه تنها باعث بازدارندگی مؤثر نشود بلکه خود زمینه ساز ارتکاب جرایم دیگری نیز گردد. به عنوان نمونه ممکن است فردی برای تحمل اجرای مجازات تبعید به شهری مرزی اعزام گردد و به علت عدم وجود نیروی کافی در مراجع قضایی و انتظامی امکان اعمال نظارت صحیح بر رفتار وی میسر نگردد و بر همین اساس فرد بتواند با افرادی که به عنوان قاچاقچی کالا فعالیت می‌کنند ارتباط گرفته و با آن‌ها همکاری بنماید.

پس در این موارد صرف اجرای مجازات تبعید و یا نفی بلد نه تنها باعث ایجاد بازدارندگی و یا عدم تکرار جرم خواهد شد بلکه می‌تواند زمینه ساز ارتکاب جرایم دیگر و یا تبدیل شدن فرد به مجرم حرفه‌ای و یا خطرناک نیز گردد چرا که گستردگی وسایل و طرق ارتباطی در عصر حاضر امکان برقراری ارتباط با مجرمان محلی را برای فرد تبعیدی که خود مجرمی با سابقه و مستعد ارتکاب مجدد جرم هست، را فراهم خواهد ساخت. البته این مسئله منحصر به مجازات تبعید نیست بلکه می‌تواند درباره سایر مجازات‌ها از جمله حبس نیز جاری باشد، چرا که برخی از جرایم در فضای داخلی زندان‌ها و توسط محبوسین در زندان ارتکاب می‌یابند که این نیز باعث کاهش اثر بخشی مجازات خواهد شد.

۲-۳- شیوه اجرا

هرچند که در برخی روایاتی که سابقاً بیان شد؛ این گونه آمده که نفی بلد یا تبعید بایستی منتهی به مرگ

معارض گردد ولیکن بر اساس مقررات قانونی منظور از تبعید یا نفی بلد صرفاً اعزام فرد به مکانی معین می‌باشد و اصولاً محل نگهداری وی خارج از زندان می‌باشد. از جمع ماده‌های ۱۴۲ و ۱۴۳ آیین‌نامه نحوه اجرای احکام حدود به این نتیجه خواهیم رسید که مجازات تبعید مطلقاً خارج از زندان و در مکان معین صورت می‌پذیرد و ماده ۱۴۳ آیین‌نامه صرفاً ناظر به نفی بلد است، یا به عبارت دیگر مجازات نفی بلد اصولاً در خارج از زندان اجرا می‌شود.

مطابق ماده ۱۴۲ آیین‌نامه نحوه اجرای احکام حدود اجرای نفی بلد باید به گونه‌ای باشد که فرد محکوم با اطرافیان معاشرت نداشته باشد ولیکن چنانچه بنا به دلایلی امکان جلوگیری از معاشرت وی با دیگران وجود نداشته باشد به موجب ماده ۱۴۳ آیین‌نامه فوق و پس از این که دادگاه صادرکننده حکم، تصمیم لازم را اتخاذ نمود محکومیت فرد به صورت حبس اجرا می‌گردد. البته همان‌طور که در ماده اخیر نیز اشاره گردیده است جواز اجرای حبس در تبعید توسط مقام معظم رهبری و استفاده از اختیار صدور حکم حکومتی توسط ایشان صادر گردیده است. البته با اجرای حبس در تبعید به دلیل عدم دسترسی فرد به اطرافیان و همچنین عدم دسترسی وی به وسایل ارتباطی امکان ارتکاب مجدد جرم توسط فرد محکوم کاهش یافته و اهداف بازدارندگی مجازات‌های تبعید و نفی بلد، در عصر ارتباطات نیز حاصل خواهد شد.

مجازات تبعید افرادی که مرتکب جرایم زنا و فوادی گردیده‌اند در خارج از زندان و صرفاً به صورت تعیین محل معین، اجرا می‌گردد. در چنین فرضی معاشرت فرد محکوم با اطرافیان و یا دسترسی و در اختیار داشتن وسایل ارتباطی می‌تواند موجبات ارتکاب مجدد جرم را فراهم سازد که این امر منجر به کاهش اثربخشی اجرای مجازات‌های تبعید و نفی بلد در عصر ارتباطات خواهد شد.

۳- پیشرفت فناوری ارتباطی و دسترسی به آن در دوران محکومیت

در تعریف مجازات گفته شده تحمیل واکنش اجتماعی به صورت رنج و تعب بر بزهکار؛ بنابراین، مجازات عبارت است از تنبیه کیفری که بر مجرم تحمیل می‌شود. مفهوم رنج و تعب از مفهوم مجازات غیرقابل تفکیک است و در واقع رنج و تعب ویژگی اصلی مجازات می‌باشد (گلدوزیان، ۱۴۰۳، ۳۵۳). مطابق تعریف فوق و بنابر اصول حقوقی، به‌عنوان یک قاعده کلی تحمیل سختی و دشواری بر مجرم

ضمن مجازات جزء جدایی‌ناپذیر آن است البته که وضع و اجرای مجازات باید به صورت متناسب با جرم ارتكابی و شرایط آن صورت پذیرد.

همچنین، اجرای نادرست مجازات چه از نوع افراط و چه از نوع تفریط سبب خدشه در اجرای عدالت خواهد شد ولیکن با بروز برخی تغییرات در شرایط یا اوضاع و احوال حاکم بر جوامع اجرای مجازات نیز تحت تأثیر قرار خواهد گرفت، در چنین مواردی شاید نتوان عده‌ای را به‌طور مستقیم مسئول این تغییرات دانست. پیشرفت فناوری در حوزه ارتباطات را می‌توان یکی از این عوامل در نظر گرفت. همان‌طور که تکنولوژی ابزار مفیدی جهت آسایش و پیشرفت بشری است، ازسوی دیگر ممکن است سلب آرامش و یا بروز برخی آسیب‌های اجتماعی دیگر را نیز به همراه دارد. شبکه‌های اجتماعی نمونه‌ای از این تحولات به شمار می‌روند، بسیاری از جوامع بشری در تعاملی که با یکدیگر داشته‌اند، در دادوستدهای واقعی که به سبب اعتماد از طریق چهره به چهره ایجاد می‌شد، شکل گرفته‌اند، اما با ورود ناصحیح به این فضا، دغدغه افزایش می‌یابد.

از اثرات مستقیم این نوع ارتباط بر جامعه، می‌توان به از دست دادن لحظات فضای گرم خانواده، ایجاد خلأ و مطالعه، فضای تفریح همگانی و ورزش اشاره نمود که شاید ساعت‌ها جای بحث و بررسی داشته باشد، ولیکن نباید از اثرات غیرمستقیم آن نیز غافل شد که به فراخور موضوع، به بررسی تأثیر پیشرفت فناوری ارتباطی بر میزان بازدارندگی مجازات‌ها و خاصه مجازات‌های موضوع پژوهش پرداخته می‌شود. به‌طور مثال، از مجازات مجرمی که در فضای زندان به کلیه امکانات رفاهی و ارتباطی دسترسی داشته باشد نمی‌توان توقع اصلاح و بازپروری داشت، چرا که این مجازات هرچند از نوع سنگین باشد ولیکن به شیوه نادرست اجرا می‌گردد و اثرات بازدارندگی مناسبی بر جای نخواهد گذاشت.

همان‌طور که پیش‌تر نیز بیان شد، هدف از اجرای مجازات تبعید یا نفی بلد، علاوه بر تحمیل سختی بر مجرم، دور کردن وی از محل وقوع جرم یا مکانی است که شرایط ارتكاب مجدد جرم برای او مهیا نباشد. حال اگر این مجرم به دورترین نقاط تبعید شود و در آن جا نیز از تمام امکانات ارتباطی برخوردار باشد، به راحتی و بدون هیچ گونه زحمتی می‌تواند با شرکاء یا همکاران مجرم خود ارتباط برقرار کند و رفتار گذشته خود را استمرار دهد. این شرایط مانند مثال قبل نه‌تنها جنبه بازدارندگی نخواهد داشت بلکه

ممکن است مجرم را نسبت به گذشته وقیح و گستاخ تر کند.

تا مدت‌ها پیش فردی که قبل از اتمام مراحل رسیدگی به جرم‌اش روانه زندان می‌گشت، برای شرکت در جلسات رسیدگی باید در شرایطی سخت، با دست بند، پابند و مامورین بدرقه از زندان به دادگاه اعزام می‌شد ولیکن به واسطه سند تحول و تعالی قوه قضائیه^۲ و اقدامات صورت گرفته، الزامی به خروج زندانیان از زندان جهت شرکت در جلسات دادگاه و امور مشابه وجود ندارد. جلسه الکترونیکی با زندانیان یکی از راهکارهای مؤثر برای حفظ امنیت و کاهش مشکلات مرتبط با انتقال زندانی به دادگاه است. این روش چندین مزیت دارد که به بهبود کارایی سیستم قضایی کمک می‌کند:

اول- حفظ امنیت زندانی: انتقال زندانیان به دادگاه‌ها می‌تواند مخاطرات امنیتی برای زندانی و جامعه به همراه داشته باشد. با استفاده از جلسات الکترونیکی، نیاز به جابجایی زندانی کاهش می‌یابد که این امر به حفظ امنیت عمومی و جلوگیری از خطرات احتمالی کمک می‌کند.

دوم- کاهش هزینه‌ها و منابع مورد نیاز: انتقال زندانیان به دادگاه‌ها هزینه‌های قابل توجهی برای سیستم قضایی و زندان‌ها به همراه دارد. جلسات الکترونیکی باعث کاهش هزینه‌های مربوط به حمل و نقل، نگهداری و سایر منابع مورد نیاز می‌شود.

سوم- کاهش زمان دادرسی: جلسات الکترونیکی می‌توانند به سرعت بیشتری نسبت به جلسات حضوری برگزار شوند. این روش امکان برگزاری جلسات در زمان‌های منعطف‌تر و با سرعت بیشتر را فراهم می‌کند که به کاهش زمان انتظار برای رسیدگی به پرونده‌ها کمک می‌کند.

چهارم- تسهیل دسترسی به خدمات قضایی: زندانیانی که در مناطق دورافتاده یا زندان‌های خاص نگهداری می‌شوند، ممکن است دسترسی محدودی به دادگاه‌ها داشته باشند. جلسات الکترونیکی این امکان را فراهم می‌کنند که بدون نیاز به جابجایی فیزیکی، زندانیان بتوانند در جلسات دادرسی شرکت کنند.

پنجم- پیشگیری از فرار و حوادث ناخواسته: یکی از مشکلات انتقال زندانیان به دادگاه‌ها، احتمال وقوع حوادث ناخواسته مانند فرار زندانی یا حملات احتمالی است. با برگزاری جلسات به صورت الکترونیکی، این خطرات به حداقل می‌رسد.

ششم - ارتباط بهتر و سریع‌تر با وکلا و مشاوران قضایی: زندانیان می‌توانند از طریق جلسات الکترونیکی به راحتی با وکلا و مشاوران قضایی خود ارتباط برقرار کنند که این امر به بهبود دفاع و تسریع در فرایند دادرسی کمک می‌کند.

بهره‌گیری از این زیرساخت نباید سبب ایجاد آرامش خاطر کامل برای فرد زندانی شود. بدین صورت که او در طول دوران محکومیت بدون کوچک‌ترین دغدغه‌ای در زندان روزگار بگذراند. به عبارت دیگر، رفت و آمدهای فرد زندانی به محیط دادگاه با لباس مخصوص و ابزاری مانند دستبند و پابند و قرار گرفتن در محیط‌های پر رفت و آمد، خود می‌تواند تا حدی به عنوان یک عامل بازدارنده در نظر گرفته شود، شاید عده‌ای اندک از ترس قرار گرفتن در چنین محیط‌هایی به عنوان مجرم، هیچ گاه دست به ارتکاب جرم نزنند.

مطابق ماده ۱۴۱ آیین‌نامه نحوه اجرای احکام حدود، محکوم به نفی بلد یا تبعید مکلف است در زمان بندی‌های اعلامی بسته به شرایط، خود را به مراجع انتظامی یا قضایی معرفی نماید. همان طور که در جابجایی زندانی از محیط زندان جهت انجام امور مختلف، نگرانی‌هایی وجود دارد بدیهی است این نگرانی‌ها درباره افراد محکوم به تبعید و نفی بلد نیز وجود داشته باشند، چرا که فرد زندانی که در حال محاکمه است ممکن است بعد از رسیدگی مجرم شناخته نشود و یا به علل دیگر از زندان آزاد گردد. لیکن مجرمیت فرد محکوم به تبعید یا نفی بلد اثبات گردیده و درباره وی از واژه محکوم استفاده می‌شود و چندان دور از منطق و عقل نیست که بیم خروج از محل اجرای حکم درباره او وجود نداشته باشد، پس می‌توان از فناوری‌های موجود درباره ایجاد روش‌هایی مشابه دادرسی الکترونیک جهت معرفی نوبه‌ای فرد محکوم به تبعید یا نفی بلد استفاده نمود تا باعث افزایش سطح بازدارندگی این مجازات‌ها در عصر ارتباطات گردد.

از طرفی دسترسی فرد تبعیدی به امکانات ارتباطی به موجب قانون، نباید به عنوان دست آویزی برای ارتکاب مجدد جرم در دوران محکومیت شود. فرد تبعیدی نیز همچون سایر محکومین باید در سختی مشقت قرار بگیرد تا قدر عافیت بداند و اصلاح گردد چرا که اگر غیر از این باشد اعمال مجازات تبعید یا نفی بلد بی‌فایده خواهد بود. لذا در عین تناسب جرم و مجازات و جلوگیری از مجازات مضاعف، می‌بایست از اجرای نامناسب مجازات‌های موضوع پژوهش نیز خودداری گردد تا اثربخشی آن به بالاترین حد برسد.

۳-۱- اشتغال فرد محکوم به کسب و کارهای اینترنتی

در حالت کلی ممنوعیتی برای فرد محکوم به تبعید یا نفی بلد از حیث اشتغال وجود ندارد مگر این که بنا به دلایلی عدم اشتغال وی به شغل معین ضمن حکم دادگاه تعیین گردد. از طرفی مجرمان محکوم به زندان از یک فضای استراحت و برنامه غذایی برخوردارند. بنابر این که نفی بلد یا تبعید به معنی حبس نیست، پس محکوم در محدودیت مکانی همانند زندانیان نیست. از این رو، امرار معاش برای او اعم از تهیه مکان یا خرید غذا ممکن است. حال اگر محاربی محکوم به نفی، معسر بوده و توان خرید حداقل‌های زندگی را هم نداشته باشد مطابق نظر برخی از مراجع، باز هم امکان پرداخت هزینه‌ها توسط شخص دیگری جایز دانسته نشده و فرد مکلف است خودش هزینه‌های زندگی را تأمین نماید و برخی نیز در حد ضرورت و برخی بنا به تشخیص حاکم پرداخت از بیت المال را جایز می‌دانند ولیکن با توجه به این که مجازات محارب به موجب قانون و شرع تشدید شده است لذا عدم وظیفه حکومت در پرداخت هزینه‌ها، منطقی‌تر به نظر می‌رسد (شاگرد اشتیجه و روستایی صدرآبادی، ۱۴۰۰، ۱۸).

امروزه برخی افراد برای تأمین مخارج خود رو به کسب و کارهای اینترنتی می‌آورند و از طرق مختلف در این بستر مشغول فعالیت هستند. حال اگر فرد محکوم به تبعید که مطابق ماده ۱۴۲ آیین نامه نحوه اجرای احکام حدود قصد انتخاب یکی از مشاغل اینترنتی را داشته باشد می‌توان گفت در طول شبانه روز مستمراً در محیط اینترنتی به فعالیت مشغول خواهد و چنانچه جرم ارتكابی وی نیز به‌طور مثال قوادی از این طریق قابلیت ارتكاب نیز داشته باشد چه بسا این امر منجر به فعالیت مجرمانه مجدد وی گردد و به راحتی نتوان نحوه استفاده از تجهیزات ارتباطی را کنترل نمود. فلذا هر چند که درباره فرد تبعیدی عملاً منع استفاده از اینترنت و سایر طرق و تجهیزات ارتباطی ذکر نشده ولیکن قاضی صادرکننده حکم می‌تواند با قید ممنوعیت از اشتغال به کسب و کارهای اینترنتی تا حدودی بهانه استفاده مداوم وی از اینترنت را محدود نماید. درباره افراد محکوم به نفی بلد با توجه به نص صریح درباره ممنوعیت استفاده از تجهیزات و طرق ارتباطی همچون اینترنت، فرض اشتغال به کسب و کارهای اینترنتی متصور نیست.

۳-۲- الکترونیکی شدن عمده خدمات روزمره

بهره‌گیری از اینترنت و شبکه‌های رایانه‌ای و مخابراتی صرفاً محدود به موضوعات مرتبط با سرگرمی و فراغت نبوده بلکه بسیاری از دولت‌ها به جهت وجود مزایای بسیار زیاد رو به سوی ارائه خدمات

الکترونیک به شهروندان آورده‌اند و در این خصوص مقررات ویژه‌ای نیز وضع نموده‌اند. به‌طور عمده خدمات عمومی که از سوی دولت‌ها به مردم ارائه می‌شود در برخی موارد الزاما و در برخی موارد اختیاراً قابلیت دریافت به صورت الکترونیک را دارند.

آیین نامه نظام بانکداری الکترونیکی از این دست اقدامات است که تکالیف هریک از بانک‌ها و نهادهای مربوطه در این خصوص پیش‌بینی گردیده است. جالب این که جهت ترغیب مردم از استفاده از این ظرفیت‌ها حتی مشوق‌هایی نیز در نظر گرفته می‌شود. به‌طور مثال در ماده ۵ آیین نامه مذکور کاهش برخی تعرفه‌ها پیش‌بینی شده است. در چنین شرایطی که خدمات عمومی بعضاً ضروری، در این بستر قابل ارائه است و ممکن است فرد محکوم به تبعید یا نفی بلد به هردلیلی در موقعیتی قرار بگیرد که نیازمند استفاده از این خدمات باشد بایستی شرایطی پیش‌بینی گردد که این اجبار موجبات سوءاستفاده از امکانات را فراهم نیاورد.

به‌طور مثال، چنانچه فرد محکوم به نفی بلد برای افتتاح حساب بانکی بر خط به یکی از دفاتر ارائه‌دهنده خدمات اینترنتی مراجعه نماید به راحتی امکان انجام این امر را دارد. لیکن چنانچه محدودیت‌های موقتی نسبت به شماره ملی و یا اسناد شناسایی وی ایجاد گردد، راساً توانایی چنین اقدامی را ندارد و جهت دریافت این گونه خدمات ابتدا باید با مراجع انتظامی یا قضایی هماهنگی را به عمل آورد و سپس این خدمات با نظارت واحدهای مزبور تا زمان برطرف شدن نیاز در اختیار وی قرار گیرد تا از کاهش اثرات بازدارندگی مجازات جلوگیری گردد.

۴- تفاوت در نحوه اجرای تبعید و نفی بلد

به‌طور مبسوط نسبت به بررسی مهم‌ترین مقررات اجرای تبعید و نفی بلد از جمله ماده ۱۴۲ آیین‌نامه نحوه اجرای احکام حدود پرداخته شد که طی آن مشخص شد بنا به مستندات قانونی نحوه اجرای این دو مجازات با یکدیگر متفاوت هستند. بارزترین تفاوت این دو در مجازات امکان دسترسی فرد محکوم به تجهیزات و وسایل ارتباطی و همچنین معاشرت با سایرین می‌باشد. این تفاوت صراحتاً در ماده مذکور بیان شده و در ماده‌های دیگر نیز تفاوت‌هایی بیان شده است.

با توجه به این که آیین نامه مذکور در سال ۱۳۹۸ تصویب شده و از آن زمان تاکنون، تحولات

بسیاری در حوزه فناوری ارتباطات رخ داده است لذا این تبعیض در شیوه اجرا محسوس تر از گذشته به نظر می‌رسد. هرچند که ممکن است این ادعا مطرح شود که مبنا و فلسفه وضع و شیوه اجرای این دو مجازات با یکدیگر متفاوت هستند ولیکن همان طور که بیان شد مجازات تبعید نیز نسبت به جرائم دارای اهمیت اعمال می‌شود و چنانچه این مجازات از بازدارندگی مناسبی برخوردار نباشد آثار بسیار مخربی در جامعه و خانواده به بار خواهد آورد، فلذا اعمال سختگیری‌های بیشتر در شیوه اجرای مجازات تبعید چندان کم اهمیت نخواهد بود. هرچند که ممکن است با وجود شرایط خاص اجرای مجازات نفی بلد نیز اثر بازدارندگی درصد بالایی به خود اختصاص ندهد ولیکن از حیث تفاوت مذکور، با تبعید تفاوت ملموسی خواهد داشت و با وجود مقررات فعلی این تفاوت همچنان باقی خواهد ماند.

با بررسی مقررات مرتبط با شیوه اجرای این مجازات‌ها در می‌یابیم که اتخاذ تصمیم درباره اجرای صحیح مجازات‌های تبعید و نفی بلد مورد توجه متولیان در قوه قضاییه بوده است. برای نمونه بخشنامه شماره ۱۱۴۷۵ مورخ ۱۳۸۲/۰۷/۱۶ رییس قوه قضاییه خطاب به دادگستری‌های استان‌ها و شهرستان‌ها مبنی بر فهرست نقاطی که به لحاظ شرایط سیاسی، امنیتی، اجتماعی و... برای اقامت اجباری، مناسب تشخیص داده نشده‌اند، حاکی از اهتمام جهت اجرای صحیح است. در این بخشنامه اشاره شده که این لیست از طریق وزارت کشور تهیه و توسط رییس قوه قضاییه مورد بررسی قرار گرفته است.

واضح است که اصلاح و بازنگری مقررات و آیین‌نامه‌های اجرایی با مرور زمان در راستای بهبود روش‌های اجرایی و افزایش بازدارندگی مجازات‌ها است. فلذا این رویکرد می‌بایست نسبت به مسائل عمیق‌تر همچون اعمال محدودیت‌های ارتباطی نیز لحاظ گردد چرا که امروزه با پیشرفت تکنولوژی، تجهیزات و بسترهای ارتباطی دچار تحولات شگفت‌انگیزی شده‌اند و اجرای برخی مجازات‌ها همچون تبعید و نفی بلد با رویکرد قبلی که مقررات آن با وضعیت فعلی عصر ارتباطات سازگار و منطبق نیست، چندان اثر مطلوبی نخواهد داشت، فلذا می‌بایست مقررات مربوطه به نحوی که باعث افزایش اثربخشی و بازدارندگی مجازات‌های تبعید و نفی بلد در عصر ارتباطات گردند تغییر یافته و زیرساخت‌های لازم نیز آماده شوند.

۴-۱- مقررۀ مربوط به اجرای مجازات تبعید و نفی بلد

به موجب آیین‌نامه شماره ۲۰۰۲۷۸۶۳۹۰۰۰ با عنوان «نحوه اجرای احکام حدود، سلب حیات، قطع عضو، قصاص نفس و عضو و جرح، دیات، شلاق، تبعید، نفی بلد، اقامت اجباری و منع از اقامت در محل یا محل‌های معین» مصوب ۱۳۹۸ رئیس قوه قضائیه، مقررات خاصی جهت اجرای مجازات‌های مذکور تدوین شده است. مبحث ششم این آیین‌نامه مشتمل بر یازده ماده به نحوه اجرای مجازات‌های تبعید و نفی بلد، اقامت اجباری و منع از اقامت در محل معین اختصاص یافته است.

بخشی از ماده‌ها مربوط به نظارت قاضی اجرای احکام و اقدام مراجع انتظامی می‌باشد و بخش دیگر درباره نحوه اجرای مجازات‌های موضوع آیین‌نامه و اقدام افراد مرتبط در طول دوران محکومیت و یا زمان اجرا مقرراتی را بیان نموده است. اما آنچه که ارتباط بیشتری با موضوع این پژوهش نیز دارد اجرای مجازات تبعید و نفی بلد است. به عبارت دیگر، با مشخص شدن نحوه اجرای این مجازات‌ها می‌توان به هدف قانون‌گذار از پیش‌بینی و اجرای آن نیز پی برد. به عنوان مثال در ماده ۱۴۲ آیین‌نامه فوق، به مباحث اشتغال فرد تبعید شده در زمان تبعید، نحوه ارتباط وی با اطرافیان و بهره‌گیری از وسایل ارتباطی اشاره شده است.

۴-۲- وضعیت اشتغال فرد محکوم

به موجب ماده ۱۴۲ آیین‌نامه نحوه اجرای احکام حدود اصل بر عدم ممنوعیت محکوم در محل تعیین شده است. البته شغل مورد نظر باید معین و مناسب باشد که به نظر نظارت بر این موضوع بر عهده قاضی اجرای احکام محل اجرای حکم است. ولیکن چنانچه دادگاه صادرکننده حکم تبعید یا نفی بلد ضمن صدور حکم، فرد را از اشتغال به حرفه معینی منع کرده باشد، فرد از اشتغال در همان زمینه منع خواهد شد. نکته قابل تأمل در این خصوص این که در چنین حالتی باز هم اصل اشتغال مانعی ندارد بلکه صرفاً ممنوعیت در شغل خاص می‌تواند مورد حکم دادگاه واقع شود که این موضوع منطبق با اصل چهل ام قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ماده ۹۵۹ قانون مدنی است. از طرفی هرچند که مجرم باید در پی اجرای مجازات سختی و دشواری‌های قانونی را تحمل نماید ولیکن جلوگیری کامل از اشتغال فرد تبعیدی مانع از رفع نیازهای ضروری وی و خانواده اش خواهد شد.

۴-۳- نحوه ارتباط محکوم با اطرافیان

با عنایت به تعاریف ارائه شده از تبعید و نفی بلد در ماده ۱ آیین نامه نحوه اجرای احکام در این خصوص تفکیک صورت گرفت است. بر اساس بندهای چ و ح ماده ۱ آیین نامه فوق تبعید و نفی بلد این چنین تعریف شده اند: تبعید: طرد فرد از محل زندگی خود و الزام وی به سکونت در مکان خاص در موارد مذکور در قانون به نحوی که به طور مستمر تحت مراقبت باشد. نفی بلد: طرد فرد از محل زندگی خود و الزام وی به سکونت در مکان خاص به نحوی که به طور مستمر تحت مراقبت بوده و مجاز به ترک محل و مراوده و معاشرت با کسی نباشد. این مجازات وفق مقررات قانونی در جرم محاربه قابل اعمال است.

بر اساس این تعاریف مجازات نفی بلد در جرم محاربه و مجازات تبعید در سایر جرایم اعمال می گردد. این تفکیک شاید به ظاهر بی فایده به نظر برسد اما با بررسی ماده ۱۴۲ آیین نامه مذکور به تفاوت اساسی این دو مجازات خواهیم رسید. بنابر قسمت دوم ماده ۱۴۲ آیین نامه فوق، ممنوعیت حق ملاقات، معاشرت و رفت و آمد با دیگران و البته ممنوعیت استفاده از وسایل ارتباطی صرفاً مختص افراد محکوم به نفی بلد می باشد و بر اساس نص این ماده مجرمین محکوم به تبعید چنین محدودیتی نخواهند داشت. البته این امر با استثناء تبصره ذیل همین ماده مواجه می باشد. به استناد تبصره مذکور این ممنوعیت ملاقات و مراوده شامل اعضای خانواده وی نمی گردد. بر اساس این مقرر اصل بر ممنوعیت ملاقات فرد با اطرافیان است ولیکن بر اساس تبصره صرفاً امکان ملاقات حضوری فرد محکوم به نفی بلد با خانواده وجود دارد. حال این که عبارت خانواده، مشخصاً مشمول چه افرادی می گردد خود جای بررسی دارد. به نظر بهره گیری از لفظ خانواده به صورت عام به این دلیل بوده که ممکن است فرد تبعیدی مجرد و فاقد همسر و فرزند باشد لذا در چنین حالتی حق ملاقات متعلق به پدر، مادر، خواهر و برادر خواهد بود و در صورت متاهل بودن فرد، علاوه بر افراد مذکور همسر و فرزندان نیز از این حق برخوردار خواهند بود.

۴-۴- بهره گیری فرد محکوم از وسایل ارتباطی

ماده ۱۴۲ آیین نامه نحوه اجرای احکام حدود، محدودیت هایی را برای ارتباطات فرد محکوم به نفی بلد وضع می کند و استفاده از وسایل ارتباطی مانند تلفن و اینترنت را ممنوع می داند. این قانون، با ذکر مثال هایی از فناوری های ارتباطی، منع قانونی را برای هر گونه پیشرفت احتمالی در آینده نیز در نظر گرفته

است. این ممنوعیت، شامل روش‌های ارتباطی متداول دیگری مانند ایمیل، تماس تصویری و پیامک نیز می‌شود، زیرا ماده مذکور به‌طور کلی هر گونه ارتباطی را در بر می‌گیرد. تلفن و اینترنت به‌عنوان بسترهای اصلی ارتباطی در این ماده ذکر شده‌اند، زیرا امروزه اکثر ارتباطات از طریق این دو صورت می‌گیرد. برای مثال، ارسال فکس نیاز به خط تلفن ثابت دارد و برای دسترسی به ایمیل، نیاز به اینترنت است، چه از طریق تلفن ثابت یا تلفن همراه؛ بنابراین، ممنوعیت شامل هر گونه ارتباطی در بستر تلفن و اینترنت است.

این ماده، به‌طور کلی از تلفن و اینترنت نام برده و شامل تلفن ثابت، تلفن همراه، اینترنت ملی و جهانی می‌شود. همچنین، استفاده از رسانه‌های ملی به‌عنوان یک استثناء ذکر شده است، اما تعریف دقیقی از رسانه ملی ارائه نشده است. این امر می‌تواند به تفسیرهای مختلف منجر شود و شاید نیاز به توضیح بیشتر داشت. علاوه بر این، آیین‌نامه فوق در مورد حق قاضی اجرای احکام کیفری برای محروم کردن فرد از دسترسی به رسانه‌های ملی سکوت کرده است، درحالی‌که اطلاع از اخبار می‌تواند در برخی موارد، تأثیرات خطرناکی داشته باشد.

نتیجه

در گذشته، تبعید و نفی بلد به‌عنوان راه‌حلی برای جدا کردن مجرمان از جامعه و اصلاح آن‌ها در نظر گرفته می‌شدند، اما با پیشرفت فناوری و ارتباطات، این مجازات‌ها ممکن است کارایی خود را از دست بدهند. امروزه، تبعید به یک مکان دورافتاده دیگر به معنای انزوای کامل نیست، زیرا مجرمان می‌توانند از طریق اینترنت و فناوری‌های دیجیتال، همچنان با جهان خارج در ارتباط باشند که این امر می‌تواند به ادامه فعالیت‌های مجرمانه و حتی تشکیل شبکه‌های مجرمانه منجر شود؛ بنابراین در عصر ارتباطات، بازدارندگی مجازات‌های تبعید و نفی بلد کاهش یافته و نیازمند بازنگری در نحوه اعمال این مجازات‌ها است.

در این راستا یکی از چالش‌های پیش‌رو، ایجاد تعادل بین بهره‌مندی از مزایای فناوری‌های نوین و حفظ کارایی مجازات‌های قضایی است. از یک سو، نمی‌توان منکر تأثیرات مثبت پیشرفت ارتباطات و فناوری مانند افزایش سرعت و دقت، حذف فرایندهای غیرضروری و کاهش هزینه‌ها شد، اما از سوی دیگر، باید راهکارهایی برای جلوگیری از تأثیر منفی این پیشرفت بر بازدارندگی مجازات‌ها اندیشید. البته نظارت دقیق بر فعالیت‌های ارتباطی مجرمان در دوران تبعید، می‌تواند از سوءاستفاده‌های

احتمالی جلوگیری نماید. اما در نهایت، باید به این نکته توجه داشت که نظام قضایی و مجازات‌های کیفری باید با توجه به تحولات اجتماعی و تکنولوژیک، به روزرسانی شوند و مجازات‌هایی مانند تبعد و نفی بلد نیازمند بازتعریف و تطبیق با شرایط جدید هستند تا بتوانند به عنوان ابزارهای مؤثر در بازدارندگی و اصلاح مجرمان عمل کنند.

پیشنهاد

با هدف تقویت اجرای عدالت قضایی، به‌ویژه در مورد مجازات‌های تبعد و نفی بلد، پیشنهادهایی برای بهبود این روند ارائه می‌شود: اول- نظارت دقیق‌تر و محدودیت‌های ارتباطی شدیدتر برای محکومین و لزوم بازنگری در نحوه اعمال مجازات‌های تبعد و نفی بلد. دوم- در مورد مجازات نفی بلد، باید محدودیت‌های ارتباطی گسترده‌ای اعمال شود به‌طوری که این محدودیت‌ها شامل ممنوعیت استفاده از تلفن‌های همراه و ثابت، دسترسی به اینترنت و ثبت سیم کارت به نام محکوم باشد. همچنین، برای نظارت مؤثرتر، مکان‌هایی خارج از زندان برای حضور محکومین در نظر گرفته شود تا فعالیت‌های آنان به‌دقت تحت نظر باشد. سوم- در راستای یکسان‌سازی مجازات‌ها، محدودیت‌های ارتباطی مشابهی برای مجازات تبعد نیز در نظر گرفته شود تا بازدارندگی آن تقویت شود و با مجازات نفی بلد هماهنگ باشد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- ایزدی فرد، علی اکبر و حسین نژاد، سید مجتبی، ۱۳۹۵، بررسی فقهی قوادی اینترنتی، **فصلنامه فقه و اصول**، شماره ۱۰۶.

- حکم آبادی، حسن، ۱۴۰۲، مدت نفی بلد در جرم محاربه، **دوفصلنامه رسائل**، شماره ۱۱.

- ستاری، بهزاد، ۱۴۰۲، **شرح جامع حقوق جزای عمومی**، چاپ ششم، تهران، انتشارات اندیشه ارشد.
- شاکر اشتیجه، محمدحسین و روستایی صدرآبادی، حمید، ۱۴۰۰، کاوشی در شیوه اجرای مجازات‌های محارب و همسان‌سازی چگونگی انتخاب مجازات ترتیبی با تخییری، **فصلنامه پژوهش‌های فقهی**، شماره ۳.

- شمس ناتری، محمدابراهیم و قنبریان بانوئی، منصوره، ۱۳۹۰، مفهوم و ماهیت‌شناسی تبعید، **فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری**، شماره ۲.

- کامفر، بهداد، ۱۴۰۴، **دوره پیشرفته حقوق جزا عمومی و اختصاصی**، چاپ بیست و سوم، تهران، انتشارات پژوهش.

- گلدوزیان، ایرج، ۱۴۰۳، **بایسته‌های حقوق جزای عمومی**، چاپ بیست و ششم، تهران، انتشارات میزان.
- نوربها، رضا، ۱۴۰۳، **زمینه حقوق جزای عمومی**، چاپ چهارم، تهران، انتشارات میزان.

عربی

- طوسی، محمد بن حسن، ۱۳۶۵، **تهذیب الأحکام فی شرح المقنعه للشیخ مفید**، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.24- Summer 2025

Buyer-Seller Relationship in the Underlying Contract in a Letter of Credit with Emphasis on Iranian law
Homayoun Mafi, Reza Ehsani, Ahmadsreza Amiri Larjani

A Comparative Study of Environmental Protection under International Human Rights Law and International Humanitarian Law
Sayyed Fazlollah Mousavi, Amir Hossein Asgari

Child-centered Justice and Government: Responsibility Prevention, Correction and Rehabilitation of Children Violate Criminal Laws
Mohammad Roshan, Somayeh Ranginkaman, Seyed Mostafa Hosseini Dastjerdi

Legal Challenges and Requirements of Artificial Intelligence in Workplaces: Examining Impacts and Reform Solutions
Maryam Boroomand Bazkiagourabi, Amirreza Mahmoudi

Algorithmic Society and Legal Adaptation: Rethinking Rights, Governance and Social Justice
Khadije Karimi Sfahani, Mojahed Amiri

Issuing Identity Documents for Children Born from Illegitimate Relationships and its Effects on Iranian Law
Marzieh Kazemi, Mostafa Kafi

Diminished Liability in the Criminal Systems of Iran and England
Iraj Morvati, Nafiseh Araghi, Mandana Janghali

Monitoring the Media with a Jurisprudential and Legal Approach
Narges Abolmasoomi

Cryptocurrency-Related Crimes; from Facilitating the Commission of Crimes to Prevention
Mahbobeh Talebi Rostami

The Importance of Contract Interpretation in Iranian Civil Law
Nazanin Bahrami, Mahnaz Sajjadian, Hamid Reza Konari Zhadeh

Investigating the Effect of Security and Populist Oriented Criminal Policy Intervention on the Formation of Modern New
Classical Criminological Dialog
Masoud Akbari

A Comparative Study of Commercial Property in Iranian and French Law
Saeed Johar

Deterrence of Exile and Banishment in the Period of Communication
Mahsa Mahmoudi

Manifestations of the Moral Rights of Prisoners in Domestic and International Documents
Amin Reza Bahar Falamarzi

Convergent Application of Civil Procedure Principles in Criminal Proceedings Using with Referral Mechanism
Ali Asghar Asgari

A Review of Crimes Against Government Lands (Case Study)
Vahid Kioumars

Space Debris in International Law: Regulatory Challenges and Legal Solutions
Mahdi Gharedaqi

Insult to Sacred Places in Iranian Criminal Law, Imamiyya Jurisprudence and Sunni Jurisprudence
Davoud Salmanpour, Yaghoob Taheri, Hosein Zarei

International Responsibility of States in Combating Doping: Legal Analysis and Implementation Challenges
Sepideh Ahmadian Fard

Criminal Policy Against Military Crimes in the Criminal Law of Iran and the United States
Amirhasan Abolhasani, Hamed Zarinjuj Alvar, Mohammadali Jahani

Rules Governing the Unorganized Monetary Financial Market in the Iranian Legal System
Ayoub Rahimi

Maintaining Social Capital in the Process of Combating Smuggling (Delaware Port Case Study)
Hossein Akbarpa

Conditions for the Exclusion of Personal Criminal Liability Based on the Statute of the International Criminal Court
Mohammadreza Afrasiabi

The Impact of Domestic Laws and Commitment to International Treaties in Combating Banking Corruption
Sayyed Bahman Akbari

Various Means of Enforcement in International Law
Mahdi Rezaei Asrami

Green Victimology and Non-Human Victims
Amin Hajivand, Amirhossein Khorashadi Zadeh, Mohammad Javad Mirzayi